

Kvalsund Eldreråd og Marion Palmer:

Vi må ikke glemme!

Tvangsevakuering og overvintring 1944-45

Høsten 2004 var det 60 år siden tvangsevakueringa og brenninga av Kvalsund og Finnmark. Kvalsund Eldreråd bevilget i den forbindelse kr 10.000 til historiker Arvid Pettersons bokprosjekt "Tvangsevakuering og overvintring 1944-45". I den forbindelse fikk jeg i oppdrag å intervju folk i kommunen som var med på evakueringa, og samle inn materiale som finnes om den største tragedien i Kvalsunds historie. De aller fleste av kommunens innbyggere ble "spredt for alle vinder" over det ganske land, og noen rømte til fjells og overvintret i huler og under hvelvede båter. Mange av disse ble i løpet av vinteren tatt av tyskerne og evakuert sørover.

Til befolkningen!

En liten klynge innenfor den finske regeringen har øvet forræderi mot sitt folk. Dette har tvunget oss til å trekke vore tropper tilbake fra Finland som der var innsatt som hjelp, men videre er det også blitt nødvendig på grunn av den oppståtte situasjonen å rømme Nord-Norge, som da blir besatt av russerne. Da russerne er kjent for sin hensynsløse optreden mot sivilbefolkningen og videre at de innsetter denne for å oppnå sine krigerske og politiske mål er det blitt nødvendig å evakuere de utsatte strøk. Derfor må det ikke finnes noe bosted, noe trafikkmiddel eller forsyninger som kann hjelpe fienden.

Med disse tiltak, som tjener forsvaret av landet, blir sivilbefolkningen tatt muligheten til å livsberge seg. Derved blir det nødvendig for befolkningen å evakuere i de deler av landet som videre står under beskyttelsen av den tyske vernemakt.

På grunn av dette erklærer den tyske forsvarsmakten seg rede til å understøtte den av den norske administrasjonen gjennomførte evakueringen med alle muligheter som står til disposisjon.

I egen interesse må også alle midler til egen-hjelp bli utnyttet.

Av særlig viktighet til en knirkefri gjennomføring av evakueringstiltakene er den fulle utnyttelsen av skjøytetonnasjen til borttransport av befolkningen. Skjøytetiere som forsøker å unndra seg denne bestemmelsen har å regne med de skarpeste motforanstaltninger som f. eks. beskytning eller senkning av sine kuttere.

Den som ikke følger denn klare oppfordring utsetter seg selv og sine pårørende selvforskyt for dødlige farer igjennem en timbur vinter derved at han står uten hus og mat og uten eksistensmulighet.

Terboven
Reichskommissar für die besetzten
norwegischen Gebiete

Rendulic
Generaloberst
Oberbefehlshaber der
20. (Gebirgs-)Armee

Kvalsund 16/12 1944

Vi ligger fremdeles i Kvalsund og venter på at vi skal reise sydover. De andre er reist for 6 uker siden. Vi er bare 6 mennesker igjen her, nemlig Hilmar, Ida, Berge, Thorbjørn, Malene og mig. Alt er brendt av det som kalles for hus. 15 hus igjen, og Kirken, samt Pedersen.

Vi er alle frisk til i dag. Alt vel.

17/12 I dag sprengtes kaia til Figenshau, bare skolen og Palmer sin fjøs igjen. Vi er frisk alle.

18/12 Vi venter på ordre om å reise bort herfra. Berge har slaktet kua i dag. Alt vel.

19/12 Vi ligger i still. Venter på ordre. Alt vel.

20/12 I dag brender det i Kvalsund. Begyndte hos Bina og nedove, samt Pedersen gård

21/12 I dag sprengtes alt. Det var nifst. Vi har bygd hus på ferga. Er ferdig. I morgen skal vi laste ind tøiet vårt.

22/12 Vi har lastet ind vårt gods hele dagen. Er ferdig. Vi har forlatt vore kjære hjem. Bor om bord i ferga.

Ligger ved Hofseth kai. Hjemmet står øde og forlatt. Huff for et trist syn. 4 hus står igjen i Kvalsund. Theodor – Edv. Hilmar og vort hus, samt butikken til Hofseth

23/12 I dag gikk vi fra Kvalsund til Hfest. Sydlig bris. Kom til strømmen blev det vestlig bris frisk kuling. Alt vel.

24/12 I dag julaften ligger vi i Hfest. Vi har fylt olje og vann. Ligger ved siden av "Astly" Om kvelden har vi en liten sammenkomst med 1 fl på 11 personer og lit musik, etterpå koker Agnes kaffe, ekte mokka java, og inviterer oss på kaffe og kaker, så vi har det riktig koselig efter forholdene. Vestlig bris m kulingbyger.

Første juledag *Jeg har nettop kokt kaffe. Sitter og skriver. De andre sover. Resten av dagen er det stilt og rolig. Alt vel*

Utdrag fra Hans Fosnes' dagbok. Hans og mannskapet på ferga ble igjen i Kvalsund til jula 1944, siden ferga var rekvirert av tyskerne. Dette dagbokutdraget er tidligere offentliggjort i Inger Johanne Løkvold- Markussen og Hanne Serine Finstads bok "Barndom under lysene der nord" som kom ut i sommer. Jeg kjenner foreløpig til to andre dagbøker som er skrevet denne dramatiske vinteren: Håkon Fredriksen (Kvalsund) og Berte Monsen (Repparfjord).

Æ vokste på en måte opp. Med den evakueringa. Æ også. Uten at æ va med på den. Vokste æ opp. Med det ordet. Evakuering.

Æ var så lei av det ordet. Evakuering. At æ til slutt holdt for øran kver gang æ skjønnte at no. No kom dem til å snakke. Om kor dem hadde vært. Under evakueringa.

Og traff dem når dem ikke hadde sedd på lenge, dukka det bestandig opp. Det ordet. Evakuering.

- Kor va du under evakueringa? spurte dem bestandig.

- Æ va i Tovik. Æ va i Lofoten. Æ va på Eidsvoll. Vi va i Grimstad. Sa dem.

Dem var ikke opptatt av nåkka anna. Enn kor dem hadde vært. Under evakueringa. Enda alle hadde vært evakuert. Et eller anna sted. Under evakueringa.

Det var det eneste dem snakka om. Lenge.

Utdrag fra boka "Guttaperka" Marion Palmer. Orkana Forlag 2001

For tre år siden fikk jeg et dikt i posten, fra Hanna (Mathisen) Strand som bor på Frilseth ved Eidsvoll. Hun ble evakuert dit sammen med mange andre kvalsundværing, og giftet seg senere der.

Finnmark

Finnmark o, Finnmark nu sover du øde,
Dekket av vinterens skinnende drakt.
Alt hva du fostret du savner med bløde.
Plyndret og herjet av djevelens makt.

Søkende, letende, stjernene blinker
I nordlysets skjær over vidder og hav.
Men ennå tilbake kun flammene vinker
Fra hjemmet og landet som nu er en grav.

Sorgtung jeg vandrer mens tankene svever,
Hos deg hvor jeg er blitt vugget av mor.
I drømmer deroppe jeg leker og lever,
Når blikket jeg vender mot landet der nord.

Finnmark jeg ser deg i nattsol og sommer,
Smilende, skinnende, vinkende: Kom!
Når dagen den lider, du vet at jeg kommer,
Som elven fra fjellet om våren i flom.

O Finnmark, min moder, først da kan jeg finne
Lykke og glede i livet på jord.
Først da kan jeg dø med glede i sinnet,
Når sengen er redt i din hellige jord

Nordby, Ski i mars 1945
Ragnvald Palmer.

Det va far min som hadde skrevet diktet like før frigjøringa i 1945. Hva en del av Kvalsund kommunes innbyggere opplevde under krigen og den dramatiske evakueringa, er det jeg prøver å finne ut av i dette prosjektet.

Ragnvald Palmer lafter fjøskassen på Halsen, Kvalsund 1946. Fotograf ukjent. Marion Palmers fotosamling.

Hjemkomst og gjenreisning

Sommeren 2005 var det 60 år siden de første kvalsundværingene og andre i kommunen kom tilbake til Kvalsund etter evakueringa. Eldrerådet har bedt meg lage en billedserie med tekst fra hjemkomsten og gjenreisninga som skal vises på Miljøbygget i Kvalsund i forbindelse med **Verdens eldredag 1.oktober**.

Sommern 45.

Vi va ikke innom Harstad. Og Finnmarkskontoret.
Neida. Vi hadde ikke tid til det.

Vi kom oppover med Steinfjell. Og rodde i land.
Attmed der kor Pedersenkaia hadde stådd.

Du vet. Pedersenkaia va jo brent.
Fergekaia. Hofsetkaia. Guldbrandsenkaia. Figenschaukaia.
Pakkhusan. Fiskehjellan. Telegrafstolpan.

Alt va brent.

Bare kirka sto igjen.

Æ begynne å gå innover. Etter veien.
Æ sku jo hjem. Vet du.

Det va nokså stusselig. Må æ si.
Der det hadde vært hus før. E det nó bare
mur'n og loddpipa igjen.

Da æ runde Hallbakken. Ser æ bestefar din.
Han Ingebrigt.

Han ligg på kne og rote i aska
der kor huset dokkers hadde stådd.
Før evakueringa.

Så kik han opp.
Og da han får øye på mæ røyse han sæ. Sakte.
Så kommer han opp på veien.

Æ ska si dæ enting:
Det va mer enn en tåre i øyan hannes Ingebrigt.
Da han kom mot mæ.
Og tok rundt mæ.

Marion Palmer. Utdrag fra "Evakuering". Tekst fremført på
Festspillene i Nord-Norge. Harstad. Juni 2005
Fortalt av Andreas Fredriksen, Kvalsund.

Se dokker rundt.
Det meste e nytt.

Bortsett fra kirken,
nån hus og nån gamle
e det som e bygd på
Finnmarks jord

mindre enn
seksti år gammelt!

Marion Palmer. Utdrag fra MEA.
Prolog til Finnmarks tusenårssted, Vardø, juli 2005.

Etterlysning:

Har du, eller kjenner du til bilder, skriftlig materiale som dagbok, brev, skolestiler, sær oppgaver, avisutklipp eller lydbåndopptak som bør tas vare på, kan du kontakte meg. Materialet som kommer inn vil bli oppbevart på Gjenreisningsmuséet i Hammerfest, og noe av det vil komme med i Arvid Pettersons bokprosjekt "Tvangsevakuering og overvintring 1944-45".

Oversikt over materiale jeg vet om pr. i dag om bl.a Kvalsund/krig/gjenreisning:

- Dancke, Trond M.E.: Opp av ruinene. Gyldendal. *Amalie Mikalsen forteller* (SA)
Flyen, Simen: Nes på Romerike. Krig og fred. Nes kommune 1996. (s.230 *Evakuerte fra "den brente jord"*. 120 fra *Kvalsund*) (Ruth og Egil Johnsen)
Gamst, Th.: Finnmark under hakekorset. (BM)
Hage, Ingebjørg: Som fugl fønix av asken? Gjenreisningshus i Nord-Troms og Finnmark. Ad Notam Gyldendal 1999
Hauglid, Jensen, Westrheim: Til befolkningen! Brannhøsten 1944 - Gjenreisningen etterpå. Universitetsforlaget 1985 (MP)
Isaksen, Karl: Byjubileet Tromsø 1994: *Opplevelser som evakuerte fra Finnmark har fortalt til KI. Amalie Mikalsen, Kokelv.* (BM)
Jacobsen, Alf R.: Scharnhorst? Forlag? *Bl.a om Lyrasenderen I Porsa* (MP)
Mellem, Reidun: Så jaga dem oss fra heiman våres. Orkana Forlag 1998 (*med intervju med Gunnar Bjørnå fra Kvalsund*) (MP)
Ulfsby, I.B.: Et håndslag til Finnmark. Fredsvennenes hjelpetjeneste 1946 - 47. (MP)

Dagbøker:

- Fosnes, Hans -Kvalsund: (Ingmar Løkvold. MP)
Fredriksen, Håkon - Kvalsund: (Astrid Fredriksen. UN)
Svensen, Berte - Repparfjord (BMV)
Dagbok under bygging av Kokelv kapell Alfred W. Svensen??

Annet skriftlig materiale:

- Budstikka Meldingsblad for evakuerte
Elevnotater Kvalsund skole. 19?? Intervjuer om krigen. (BB)
Josefsen, Randolph. "Det ukjente huleboer drama fra Revsbotn". FD 23.mars 1991 (BM)
Kvalsund i krig. Skolenytt Kvalsund kommune nr.2 – 1976 (BM)
Mathisen, Berit: Kvalsund under krigen. Sær oppgave i samfunnsfag. 19.. Sylva Mathisen forteller. (BM)
Mathisen, Jan Petter: Familien Mathisens evakuering fra Kvalsund 1944 (BM)
Mathisen, Magna, Kokelv, Ragnhild Karoline Nilsen (Rastaby) Kvalsund "Slik husker vi julen 1945". (Publikasjon ukjent) (SA)
Palmer, Odd Hugo: Sær oppgave 1970. Ragnvald Palmer beskriver evakueringa (MP)
Palmer, Ragnvald: Evakueringsdikt: (+ O. Emmaus, Wilh.Lund) (MP)
Altas historie: Om bl.a Porsasenderen

Øyfolk 19.. Om Porsasenderen (BM)

Kassettopptak Krig/evakuering/overvintring/hjemkomst:

Andersen, Abraham og Borghild, Revsnes 1998 MP

Bjørnå, Gunnar, Kvalsund 2005 MP

Fredriksen, Amalie, Kvalsund 1999 (Litt om evakueringa)MP

Fredriksen, Andreas, Kvalsund 2005 MP

Leiros, Svanhild, Kokelv/Kvalsund. Are I. Berg. Elevarbeid 197..BB. MP

Nikodemussen, Ole Johan, Kokelv. SA

Nikodemussen, Ole Johan, Kokelv. AP 2004

Nilsen, Edvart (Kristian Olaussen – Kokelv Museum)

Palmer, Betty Kvalsund 2005 MP

Rønquist, Oddvald og Lilly, Gottarik/Oldervik Kvalsund 2005. MP

Svendsen, Alida, Kokelv 1999 MP

Svendsen, Alida, Kokelv SA

Klubbukt: Snorre Hokland har tidligere intervjuet flere Bl.a Arne Hanssen

Videointervju

Andersen, Abraham Norgesdokumentasjon – videoinnspilling

Hansen, Arne Norgesdokumentasjon – videoinnspilling

Nikodemussen, Ole Johan Norgesdokumentasjon – videoinnspilling

Nilsen, Agnes Norgesdokumentasjon – videoinnspilling

Nilsen, Anny Norgesdokumentasjon – videoinnspilling

Hvis noen har - eller vet om - mer, vil jeg gjerne få kjennskap til det.

Prosjektleder: Marion Palmer Tlf. 784 15124. mpalmer@online.no

Legg igjen beskjed, så tar jeg kontakt.